

TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİ'NDE REFERANS OLAN BİR MUHAREBE:

ÇANAKKALE (1920-1938)*

Yaşar ÖZÜÇETİN

Doç. Dr. Ahi Evran Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü

H. Mehmet DAĞISTAN

Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi

ÖZET

Çanakkale Muharebesi, Gelibolu Yarımadası gibi dar bir toprak parçasında Türk milletinin binlerce okumuşunu kaybettiği, yetişkin insan gücü eksikliğinin daha sonraki süreçte de hissedildiği bir muharebe olmuştur. Milletin karşı karşıya kaldığı varlık mücadelesinde hatırlanan, kendisiyle iftihar edilen bu muharebe, ülke tarihinde belirleyici en üst organ olan Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde kendisinden en fazla söz edilen muharebelere dendir.

TBMM Başkanı Mustafa Kemal Paşa'ya Başkumandanlık tevcihine dair kanun teklifi ile ilgili müzakerelerde Muhittin Baha Bey (Bursa)'in atıfta bulunduğu, Mustafa Kemal Paşa'nın ise değiştirerek irat ettiği şair Namık Kemal'in;

"Vatanın bağına düşman dayasın hançerini

Bulunur kurtaracak bahtı kara maderini"

şeklindeki beyti ile onun, bu beyti bir hakikate dönüştürmek için Başkumandanlık vazifesini kabul ettiğini;

"...Paşa Hazretleri siz Çanakkale'de bir Kemalyeri vücuda getirdiniz, o Kemalyeri islâmiyeti kurtarmış, payitahtı kurtarmış, milletin Harbi Umumide duçar olması muhtemel olan bir felâketten onu sıyanet etmişti. Paşa Hazretleri, siz Anadolu'da da bir Kemal yeri vücuda getireceksiniz ve onun karşısında başkaları için bir zeval yeri olacaktır" diyerek, Mustafa Kemal Paşa tarafından Çanakkale'de ortaya konulanlara göndermede bulunarak, Anadolu'da girilen var olma mücadelesindeki inanç ve kararlılık ortaya konulmakta, düşmanın mezarına yaklaşacağı, eriyeceği ve ezileceği ifade edilmekte idi.

İstanbul'daki yönetime, İngilizler barışı milletle yapacakları ve milletin ellerinde olduğunu söylemelerini istediği, 27 Nisan 1336 (1920) Salı günü İstanbul'un durumu ve Zatı Şahane ile olan mülakatına dair beyanatında Fevzi Paşa (Kozan);

"...birbirinizle boğazlaşınız, kuvvetsiz kalınız, zebun kalınız, biz bir İngiliz'in burnu kanamadan Anadolu'yu istilâ edelim, sizi esir edelim demektir. ...İngilizler şimdiye kadar birçok şeylerde aldandıkları gibi Çanakkale hücumunda olduğu gibi bu meselede de tamamıyla aldanacaklardır" diyerek, geleceğe yönelik ümit ortaya konulmakta idi.

Anahtar Kelimeler: Türkiye Büyük Millet Meclisi, Meclis Celse Zabıtları, Referans olan Çanakkale, Mustafa Kemal Paşa

ÇANAKKALE: A BATTLE REFERRED TO IN THE GRAND NATIONAL ASSEMBLY (1920-1938)

ABSTRACT

The Battle of Çanakkale has been a struggle where many learned members of the Turkish nation were lost on a tiny piece of land as the Gallipoli Peninsula and the lack of skilled manpower was

* Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Referans olan Bir Muharebe: Çanakkale (1920-1938), adlı bu araştırma ve inceleme, III. Uluslar arası Gelibolu Sempozyumu, Bağlarbaşı Kongre ve Kültür Merkezi/Üsküdar/İstanbul, 20-21 Nisan 2012 tarihinde İstanbul'da bildiri olarak sunulmuştur.

felt afterwards. Always remembered for the struggle for existence faced by its nation and taken pride in, this battle is one of the battles which are referred to most in the Grand National Assembly of Turkey, the highest decisive body in the history of the country.

In negotiations on the motion for granting the title "Commander-in-Chief" to Mustafa Kemal Pasha, the president of the assembly at the time, it was stated in a couplet by the poet Namık Kemal, which Muhittin Baha Bey referred to and Mustafa Kemal Pasha propounded after changing a bit;

*"May the enemy thrust his blade into the bosom of our land
Surely one will rise up to save his mother unfortunate."*

that he accepted this title of Commander-in-Chief to turn this couplet into a reality, and by saying,

"Esteemed Pasha, you have brought a Kemalyeri into being in Çanakkale and that Kemalyeri has saved İslam, saved the capital, and protected the nation from a disaster through which it would sustain in the First World War. Esteemed Pasha, you will bring a Kemalyeri into being in Anatolia and many others will perish before it."

Mustafa Kemal Pasha's deeds in Çanakkale were being emphasized and the confidence and the commitment in the struggle for existence that took place in Anadolu was being referred to and it was expressed that the enemy will approach, dissolve and be crushed.

In his statement on the state of affairs in İstanbul with His Honor (Mustafa Kemal Pasha) on April 27 1336 (1920), Tuesday, where he told the government in İstanbul that the English would make peace with the nation and the nation was in their hands, Fevzi Pasha (Kozan) expressed his hopeful view for the future by saying;

"...means 'slaughter one another, become weak, become helpless and we may invade Anatolia and enslave you without a scratch to any Englishman'.The English will fall into a great delusion in this matter as they were mistaken in other affairs such as the attack on Çanakkale".

Key Words: The Grand National Assembly of Turkey, Session Records of the Assembly, Çanakkale Referenced, Mustafa Kemal Pasha

GİRİŞ

Bu araştırma ve incelemenin amacı, milletin karşı karşıya kaldığı varlık-yokluk mücadelesinde¹ hatırlanan, kendisiyle iftihar edilen, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde, kendisinden en fazla söz ettiren, müzakerelerde, içinde bulunulan durum ve sonrası süreç için göndermede bulunulan Çanakkale Muharebesinin tâbi tutulduğu mütâlaa ve değerlendirmelere yer verip, bu zaferin algısını belirlemeye yöneliktir.

Araştırma ve incelemede, Çanakkale Muharebesi özellik ve nitelikleri ile ortaya konulmuş, geleceğe yönelik elde edilen ümit ve beklentiler üzerinde durularak çalışmanın adı "Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Referans olan Bir Muharebe: Çanakkale (1920-1938)" olarak belirlenmiştir.

Bu çalışmada, TBMM Zabıt Cerideleri, Meclis faaliyetlerinin yürütülmesi sırasındaki bütün konuşma ve davranışları ihtiva etmesi, zamanın politik şartları hakkında bilgiler vermesi nedeniyle esas alınmış, telif ve tetkik eserlerden de istifade edilmiştir.

¹ Tanzimat'tan bu yana modern harp teknik usulleriyle yetiştirilen Çanakkale ve Birinci Dünya savaşını görmüş, çarpışmış, artık silahı alınmış subaylar, erler İmparatorluktan umudunu kesmiş, bütün umutlarını Anadolu'daki kavgaya bağlamıştı. Subaylardan başka, memurlar, öğretmenler, P.T.T. memurları, basın mensupları, üniversite profesörleri, öğrenciler, Anadolu eşrafı, yurtsever aydınlar ve köylüler de aynı düşüncedeydiler (Özkaya, 1990: 151, 152)

Çanakkale Muharebesi, 3 Kasım 1914 ve 18 Mart 1915 tarihleri arasında Boğaz'da, 25 Nisan 1915-8/9 Ocak 1916 tarihleri arasında ise karada cereyan eden Türk milleti için övünç ve iftihar vesilesi olan, daima anılan, bir muharebe olmuştur.

Osmanlı Devleti, Birinci Dünya Savaşı'nda farklı yedi cephede mücadele etmiş, bu cephelerden her birinin farklı bir hizmete yönelik amacı olmuş, ancak Çanakkale Cephesi ile elde edilen netice ise bu muharebenin bütünü ile Türk topraklarında cereyan etmesi sebebiyle Türk milletinin psikolojisini şekillendirmek, vatan şuurunu oluşturmak ve daha sonra tespit edilecek olan Misak-ı Milli'nin kapısını aralamak olmuştur (Görgülü, 1993: 367-368; Yalman, 1992: 147; Köstüklü, 1999: 2)².

Birinci Dünya Savaşı neticesi 30 Ekim 1918'de Mondros Mütarekesi, Osmanlı Devleti'nin idam fermanı olmuş ve mütarekenin uygulanması ile ülkenin canı yanmış, Türk milletine kendi imkanlarıyla direnmekten başka çare bırakmamıştı İnönü, 1985:164)³.

İzmir'in işgali, işgalden bir gün sonra İstanbul'dan Samsun'a hareket edecek olan Mustafa Kemal Paşa açısından, Milli Mücadele'nin bir strateji olarak benimsenip, içinde bulunulan durumdan kurtulmak için bir imkan ve fırsat olmuş, Müdafı-i Hukuk Cemiyetleri ve kongrelerle halkın teşkilatlandırılması imkan dahiline girmişti.

Heyet-i Temsiliye tarafından fiili bir hükümet olarak milli irade ele alınmış milli ve mahalli kongrelerde alınan kararları titizlikle yerine getirilip, geçici hükümet görevi ifa edilmiş ve 19 Mart 1920 tarihli İntihâbât Tebliği yayınlanmış netice itibarıyla 23 Nisan 1920 Cuma günü, "*Makamı muallâyi hilâfet ve saltanatı ve memaliki mahrusai şahaneyi yed-i ecanipden tahlis ve taarruzatı defî maksadına matuf olarak teşekkül eden...*"⁴ Büyük Millet Meclisi toplanmıştı.

1. Muharebenin Tâbi Tutulduğu Mütâlaa ve Değerlendirme Temelinde Geleceğe Yönelik Ümit ve Beklentiler

Ülkenin her bir köşesinin Meclise gönderdiği siyaset adamları, mevcut durum ve istikbale yön vermiş, geleceğe yönelik ümit ve beklenti içinde Çanakkale, belirli mütâlaa ve değerlendirmelere tâbi tutulan önemli bir muharebe olmuştur.

22 Mayıs 1336 (1920) Cumartesi günü, 56. Fırka Kumandanı Bekir Sami Bey'den Mevrud Gazetede Münteşir Sevr Muahedesi Hakkında Telgrafın okunması neticesi Mustafa Necati Bey (Saruhan);

² Yüzyıla miras olarak bırakılacak olan sömürgecilik, kolonyalizm, emperyalizm denilen hareketin iflas ettiği coğrafya, Çanakkale coğrafyasıdır; Yalçın- Ekincikli, 2006: 258-259; Turan, 1993: 13; Bayur, 1983: 506-507,537; Bkz. Genelkurmay ATASE Başkanlığı, 1980).

³ Anadolu halkı ise İstanbul Hükümeti ve Sarayın, İtilaf Devletleri'nin tutumuna karşılık, ülkesini ve namusunu muhafaza etmek amacıyla ülkenin muhtelif yerlerinde "Redd-i İlhak", "Redd-i İşgal", "Muhafaza-ı Hukuk", "İstihlas-ı Vatan" ve "Müdafa-ı Hukuk" gibi siyasi "Kuvâ-yı Milliye" adı altında da askeri ve silahlı direniş teşkilatları oluşturulmakta, kongreler toplanmaktaydı. (Tevetoğlu, 1991: Önsöz IX; Aydemir, 1976: 412-413; Karabekir, 1994: 75-76)

⁴ Bkz. 2 Sayılı Hıyanet-i Vataniye Kanunu'nun Birinci Maddesi; TBMM Kavanin Mecmuası, D. I, C. I, No: 2, 1943: 2).

“... Biz bütün kuvvetimizle isyan ediyoruz ve bu muahedeyi tasdik etmeyeceğiz. ...dört harb senesinde Kafkasın yalçın kayalarında; Çanakkalenin buzlu sahalarında, Mısırın kızgın çöllerinde üç milyon evlâdını feda eden bir milleti boğazlamak demek cihana karşı biz medeniyeti yıkıyor, biz insanıyeti yıkıyoruz demektir” (TBMM Zabıt Ceridesi, D. I, C. 2, (22 – V – 1336 Tarihli On Dokuzuncu İçtimadan 28 – VII – 1336 Tarihli Kırkinci İçtimaa Kadar), Ankara 1981:20).

diyerek, hiçbir İtilaf hükümetiyle hiçbir sebep ve bahaneyle barış antlaşması imza edilemeyeceğini ifade etmekte, Bursa’yı İşgal Eden Yunanlıların Yaptıkları Mezalim ve Fecayiin Her Tarafa Neşrine Dair Takriri münasebetiyle İsmail Subhi Bey (Burdur);

“...şu siyah örtünün altında söz alırken son derece bedbaht bir Türk ve Müslüman evladı olduğumu hissediyorum. Hiçbir millet hiçbir zaman bu derecelerde ağır, bu kadar feci darbelere maruz kalmamıştır. ...Geçenlerde Çanakkale’de döktüğümüz kanları, İzmir’de akan kanları unutmadık.” (TBMM Zabıt Ceridesi, D. I, C. 2, (22 – V – 1336 Tarihli On Dokuzuncu İçtimadan 28 – VII – 1336 Tarihli Kırkinci İçtimaa Kadar), Ankara 1981:24) sözleriyle, mukaddes sayılan değerlerin muhafazası ve ayaklar altına alınmaması için her kılığa girebileceklerini zinhar hayatta kalacaklarını ortaya koymakta, 3 Ocak 1921 (1337) Pazartesi günü, 1336 Senesi Muvazenei Umumiye Kanunu Lâyihası ve Muvazenei Maliye Encümeni Mazbatası münasebetiyle Maliye Vekili Ferid Bey (İstanbul); “...Ben öyle zannediyorumki; Çanakkale’yi yaşayan bir millet ne ölür ve ne de esir olur” (TBMM Zabıt Ceridesi, D. I, C. 7 (25 Kânunuevvel 1336 Tarihli Yüz Yirmi Birinci İçtimadan 30 Kânunusani 1337 Tarihli Yüz Kırkinci İçtimaa Kadar), 1944: 146) cümlesi ile hayatta kalmayı hak ettiklerini dile getirmekte idi.

7 Nisan 1921 (1337) Perşembe günü, Cephede Gördüklerine Dair Beyanatı münasebetiyle Operatör Emin Bey (Bursa);

“...bütün milletimiz iftihar edebilir ve iddia edebilirim ki, bu harb Çanakkale harbinden aşağı bir harb değildi, gerek asker itibariyle, gerek esliha itibariyle düşman hemen hemen iki misli kuvvette idi. ...askerimiz ...Bir yeri terk ediyor. Tekrar onu süngü hücumuyla alıyor istirdat ediyor, öteki bir mukabil taarruz yapıyor. Çekiliyor, ilerliyor. Bunları söylemek kolaydır arkadaşlar, fakat yakından tetkik pek güç şeylerdir. ...İlerlemek gerilemek çok güç şeylerdir. Bunları askerimiz kemali şevkle ifa etmiştir. Bilhassa zâbitanımız fevkalâde fedakârlık göstermiştir. Ve bugün zâbitanımız ekser yaralananları göğsünden ve karnından yaralanmıştır. Yani bu, tıbben demektir ki - aklen de böyledir - zâbitanımız ayakta olarak yaralanmışlardır. Yani siperlere şuraya buraya koşarken vücutlarını setretmemişlerdir. Kurşuna mâruz kalmışlardır.”(TBMM Zabıt Ceridesi, D. I, C. 9 (1 Mart 1337 Tarihli Birinci İçtimadan 13 Nisan 1337 Tarihli Yirminci İçtimaa Kadar), 1954: 381)

diyerek, Milli Mücadele’nin önemli safhalarından biri olan İkinci İnönü Muharebesi’nde Türk askerinin vücutlarını gizlemediklerini, Çanakkale Muharebesinden ilham aldıklarını ifade etmekte idi.

3 Kasım 1338 (1922) Cuma günü, Heyeti Murahhasa’nın Lozan’da Takibedeceği Hattı Hareket Hakkında Hariciye Vekili İsmet Paşa’nın Beyanatı ve Bu Hususta Cereyan Eden Müzakere münasebetiyle Müfid Efendi (Kırşehir);

Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin meşruyetini dünya kamuoyuna duyurmak, milletin Birinci Dünya Savaşı'na meşru hakkını müdafaa ve mevcudiyetlerini devam ettirme adına dahil olduklarını dile getirmekte, geçici mağlubiyetin mahvolmak demek olduğunu belirtip, azim ve kararlılığı şu sözler ile ortaya koymakta idi; *"...isyan ederek yaşayacağımızı ve ilelebet Kuran-ı Kerîmi muhafaza edeceğimizi ilân etmiştik. Bu Müslümanlar hayatı kavimini ikmal edesiye kadar biz Türkler, bilfiil kıyam ettik"*(TBMM Zabıt Ceridesi, D. I, C. 24 (18 Teşrinievvel 1338 Tarihli Yüz Yirmi Birinci İctimadan 18 Teşrinievvel 1338 Tarihli Yüz Kırkıncı İctimaa Kadar), 1960: 364).

26 Mart 1924 (1340) senesi Muvazenei Umumiye Kanun Lâyihası ve Muvazenei Maliye Encümeni Mazbatası (1/216) ve Müdafai Milliye Vekâleti Bütçesi münasebetiyle Kâzım Vehbi Bey (Ergani), Türkler'in Çanakkale Muharebesi ile hakiki bir abide vücuda getirdiklerini beyan etmekte (TBMM Zabıt Ceridesi, D. 2, C. 8 (25. 3. 1340 Tarihli 21'inci İctimadan 24. 4. 1340 Tarihli 44'üncü İctimaa Kadar), TBMM Matbaası, 1975, s. 46), 22 Mayıs 1336 (1920) Cumartesi günü, 56. Fırka Kumandanı Bekir Sami Bey'den Mevrud Gazetede Münteşir Sevr Muahedesi Hakkında Gazetelerden Alınmış Sulh Muahedesine Dair Bazı Malumatlar İle İlgili Telgraf münasebetiyle Rasih Efendi (Antalya), Çanakkale müdafaasını gerçekleştiren bu milletin bu müdafaa ile dirildiği, bu gün var ve gelecekte de var olması gerektiğini (TBMM Zabıt Ceridesi, D. I, C. 2 (22 – V – 1336 Tarihli On Dokuzuncu İctimadan 28 – VII – 1336 Tarihli Kırkıncı İctimaa Kadar), 1981: 16), belirtmekte, 9 Ağustos 1920 (1336) Pazartesi günü, Mustafa Kemal Paşa İle Cephedeki Seyahatten Dönen Bazı Mebusların Beyanatından sonra Refik Bey (Konya); Çanakkale'nin tarihi kıymetinin yeni bir örneğinin mevcut olduğu, dünyanın en muntazam birliklerinin sahil önündeki kayaya çarparak kırılan müthiş dalgalar gibi eriyip, mahvolduğunu söyleyerek; *"...gelecek olan düşman, ister kavi olsun ve ne suretle mücehhez olursa olsun, öyle bir ruhu iman karşısında öyle bir mevcudiyet karşısında bulunacaktır ki, Çanakkale'den daha fena ve daha berbat bir vaziyete düşecektir"*(TBMM Zabıt Ceridesi, D. I, C. 3 (31 – VII – 1336 Tarihli Kırk Birinci İctimadan 6 – IX – 1336 Tarihli Altmışınıcı İctimaa Kadar), TBMM Matbaası (3. Baskı), 1959, s. 151) cümleleri ile taktik ve teçhizat karşısında inancın önemi ve üstünlüğünü ifade etmekte idi.

2 Nisan 1921 (1337) Cumartesi günü, Müdafai Milliye Vekili ve Erkânı Harbiye Umumiye Reis Vekili Fevzi Paşa'nın İkinci İnönü Harbine Dair Beyanâtı münasebetiyle Yusuf İzzet Paşa (Bolu); İşgal kuvvetlerinin İnönü mağlubiyeti ile Çanakkale Muharebesi'nin yeniden başladığını, yalnız bir İnönü'de değil, Anadolu'nun her yerinde, Çanakkale kahramanının olduğunu göreceklerini;

"...şimdiden sonra yapacağımız teşebbüsâtı harbiyede, hattâ kadınlarına varıncaya kadar, ellerine orak geçersie; balta ile, her ne ile olursa olsun, düşmanın menzil hatlarına, telgraf hatlarına, emirberlerine, her şeyine, yalnız ordu değil, tek mil fertler kalkıp kıyam etmeli ve volkan olmalı; düşmanı Anadoludan dışarıya atmalıdır. Şimdiden sonra milletimizin bunu yapacağından eminim..."(TBMM Zabıt Ceridesi, D. I, C. 9 (1 Mart 1337 Tarihli Birinci İctimadan 13 Nisan 1337 Tarihli Yirminci İctimaa Kadar), 1954: 325). diyerek, 6 Mart 1922'de Başkumandan Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin Vaziyeti, Askeriyeye Dair İzahatı Üzerinde Müzakeratı münasebetiyle Hüseyin Avni Bey (Erzurum); *"...gerek ordu ve gerek Meclisin yegane itimat ve istinatgahı, birinci Allah, ikinci halkın itimatı ve üçüncüsü de ordusudur. Bu devlet yaşayacak inşallah... ...harbin musibet günleri*

hatıra gelmelidir ki Çanakkale bilmem ne şehametlerini gösteren millet bayrağını sardı koydu. Titriyordu. İşte bu efendiler kuvvetin kesildiği gündü, milletin azmi, imanı iradei kalbinde idi, fakat içini yakıyordu. Onu galeyana getiren kendisi oldu, yani millet servetini katiyen esirgemiyor”(TBMM Gizli Celse Zabıtları, D. 1, İ. 2, C. 2, 1985: 19). diyerek, yapılması gerekeni ve nihai hedefi göstermekte idi.

19 Mart 1925 Perşembe günü, 1341 Senesi Muvazenei Umumiye Kanunu Lâyihası ve Muvazenei Maliye Encümeni Mazbatası (1/506) münasebetiyle Kâzım Karabekir Paşa (İstanbul); *“...Çanakkale muharebesi yeryüzünde müthiş inkifâbata sebebiyet vermiş ve bugünkü hayatımızın esasatını kurmuştur”(TBMM Zabıt Ceridesi, D. 2, C. 16 (18. 3. 1341 Tarihli Seksen Birinci İctimadan 31. 3. 1341 Tarihli Doksanıncı İctimaa Kadar), 1976: 60), 21 Mart 1925 Cumartesi günü, 1341 Senesi Muvazenei Umumiye Kanunu Lâyihası ve Muvazenei Maliye Encümeni Mazbatası (1/506) münasebetiyle Müdafaai Milliye Vekili Recep Bey (Kütahya); *“...Çanakkaleyi unutmamak ve onun asırlarca işitilecek olan büyük sesini ve büyük ruhunu daima gözümüzün Önünde canlandırmak”* (TBMM Zabıt Ceridesi, D. 2, C. 16 (18. 3. 1341 Tarihli Seksen Birinci İctimadan 31. 3. 1341 Tarihli Doksanıncı İctimaa Kadar), 1976: 75). cümlesiyle, Çanakkale Muharebesi'nin milletin mevcudiyetinin aynı zamanda bir gerekçesi olduğunu, 1932 Senesi Bütçesi Hakkında Yeniden Tanzim Kılınan 1/317 Numaralı Kanun Lâyihası ve Bütçe Encümeni Mazbatası münasebetiyle Mehmet Ali Bey (Artvin); *“...Çanakkalede ve istiklâl harbinde canlı misaller ile bütün dünyaya karşı gösterdik, çoluk çocuklarımızla, ihtiyar erkek ve kadınlarımızla bütün dünyaya karşı ispat ettik...”* (TBMM Zabıt Ceridesi, D. 4, C. 9 (1 Haziran 1932 Tarihli Elli Yedinci İnikattan 9 Temmuz 1932 Tarihli Seksen Birinci İnikata Kadar), 1932:342) diyerek, Türk milletinin kahraman ordusunun maneviyatını hiçbir savaş aracının kıramayacağını söylemekte idi.*

31 Temmuz 1936 günü, Boğazlar Rejimi Hakkında Montreuxde 20 Temmuz 1936 Tarihinde İmza Edilen Mukavelenamenin Tasdikine Dair Kanun Lâyihası ve Hariciye ve Milli Müdafa Encümenlerinden Mürekkeb Muhtelit Encümen Mazbatası münasebetiyle Rasih Kaplan (Antalya);

“...İnönüde, Sakaryada, Afyonda, daha evvel Çanakkalede gösteren, Türk gücünün dünya kuvvetlerini nasıl yendiğini ispat eden büyük kumandan Atatürkle İsmet İnönü'nün Türk ulusunun o eski devirlerden beri devam edip gelen kötü tarihini yendiklerine inanan gözlerinde ben bunları gördüm. ...bir zafer daha bize bahşedecekler. ...Çanakkalede yatan şehitlerin kazandığı zaferin muahedesini” (TBMM Zabıt Ceridesi, D. 5, C. 12 (1 Haziran 1936 Tarihli Yetmiş İkinci İnikattan 31 Temmuz 1936 Tarihli Seksen Birinci İnikata Kadar), 1936: 314). diyerek, dünya tarihinin tetkik edilmesi halinde Çanakkale müdafaasına denk bir müdafaanın tarih içinde bulunmasının zor olduğunu ve o şanlı tarihi yaşayan bu milletin onun şanlı bir muahedesini aradığını, 20 Temmuz 1936 tarihinde imza edilen mukavelename ile bunun gerçekleştiğini beyan etmekte idi.

Berç Türker (Afyonkarahisar);

“...Çanakkale meselesi ...ruhumuzda, kalbimizde Çanakkale mevcuttu, yaşıyordu. Orada vatan uğrunda kanını döken Türk şehitlerin ruhları her gün bizi bekliyorlardı. ...Harbi Umumide Çanakkale Boğazında kazandığımız askeri zafer ve bugünkü diplomatik zaferimiz, Türk tarihine altın harflerle yazılacaktır. Bugün

göğsümüz gurur ve iftiharla kabarmıştır. Ne mutlu bize ki böyle mesut günler içinde yaşıyoruz. ...Çanakkale Boğazı Türklerin «Verdün» üdür. Orası, sarsılmaz yıkılmaz, geçilmez metin bir mevki müstahkem olacaktır” sözleri ile Fransızların Birinci Dünya Savaşı’nda, büyük bir Alman saldırısını her askerini ortaya koyarak püskürttükleri çarpışmaya atıfta bulunmakta,

“...Çanakkale, ruhumda sembolik bir hatıra uyandırıyor. Orada Türkün Allahı demişti ki: “Anafartalarda Türk askerini zaferine sevk eden kahraman kumandan, atide Türk yurdunu düşmandan kurtaracak Türk milletini ebedî zaferine kavuşturacaktır.” demişti. Mücadelei Milliye zaferi bu keramet sözlerinin ne kadar doğru olduğunu bize gösterdi. Bugün Türk ulusu askerî zaferler kazanmış, siyasî zaferler kazanmış bir uludur. Ve kendisini çok bahtiyar biliyor. Çünkü başta Atatürk gibi yaratıcı ulu bir önderi vardır” (TBMM Zabıt Ceridesi, D.5, C. 12 (1 Haziran 1936 Tarihli Yetmiş İkinci İnikattan 31 Temmuz 1936 Tarihli Seksen Birinci İnikata Kadar), 1936: 318). diyerek, gelinen noktadan memnuniyetini ve Çanakkale’nin önemini belirtmekte idi.

Aka Gündüz (Ankara); Mehmet’in ruhunun hep olduğunu, hep var olacağını (TBMM Zabıt Ceridesi, D.5, C. 12 (1 Haziran 1936 Tarihli Yetmiş İkinci İnikattan 31 Temmuz 1936 Tarihli Seksen Birinci İnikata Kadar), 1936: 320) dile getirmekte, Çanakkale Muharebesi’ne dahil olan biri olarak birkaç söz de kendisinin olduğunu söyleyen General Şefik Türsan (Denizli);

“...Çanakkale... Bu mahşerdi. ...Bir taraftan ateş, demir, çelik yağardı. Öbür tarafta ne vardı? Hiç. Yalnız Türkün çelik göğsü ...Çanakkale demek, siperi istinadı, ihtiyarı hepsi aynı yerde olan bir muharebe meydanı demektir. ...yüz binlerce kişi karşı karşıya harbediyorlar, ölüyorlar, fakat aynı zamanda öldürüyorlardı. Çanakkale muharebe meydanı dünyada eşi olmayan bir muharebe meydanı idi. Öbür devletlerin yaptıkları meydan muharebelerinde nihayet bir taraf lüzum görürse cephe gerisinde yeni bir harp tesis ederek oraya çekilebiliyordu. Fakat burada: Çanakkale demek adım muharebesi demektir. ...Çanakkalenin düşmesi, İstanbulun zaptı demektir. Conk Bayırı. Onun düşmesi de aynı akıbetleri doğururdu Binaenaleyh Çanakkale muharebesi adım muharebesi demektir...”(TBMM Zabıt Ceridesi, D.5, C. 12 (1 Haziran 1936 Tarihli Yetmiş İkinci İnikattan 31 Temmuz 1936 Tarihli Seksen Birinci İnikata Kadar), 1936: 323,324).

sözleriyle, bu muharebeyi tasvir etmekte ve neticenin menfi olması durumunda akıbetin ne olacağını belirtmekte, Mehmet Emin Yurdakul (Urfa);

“...bugün Lozan milli zaferini tamamlayan Montreux millî zaferinin yüksek şan ve şerefi önünde bulunuyoruz... ..İngiliz ve Fransız donanmalarını Çanakkale boğazının önünde ve İngiliz ve Fransız ordularını Gelibolu yarım adasının üstünde ...Bu kanlı rüya bir hayalden başka bir varlık gösteremedi. ...Millî ve siyasî varlığını korumak için eli silâh tutan çocuklarını topladı. Bunların en kahraman evlâdı olan Mustafa Kemal’in kumandası altına verdi. Savaş meydanlarında başlarına yağın cehennemî ateş ve alev tufanları, tunç ve çelik kasırgaları altında kanayan etleriyle ve kırılan kemikleriyle aslanca savaştı, vuran ve vurulan yiğitlerin 25000 ini kurban verdi. ...Gelibolu dağlarını ve Akdeniz sularını bu asrın Serhas ordu ve donanmalarına bir mezar yaptı. Ve herkese bir kere daha anlattı ki: “Türk keskin bir kılıca benzer ona dokunmaya gelmez kim ona dokunursa yara

alır, kim ona kendini çarparsa iki bölük olur.” Ne yazık ki düşmanların kin ve hırsları kadar zalim olan gurur ve inatları bu büyük zafere rağmen bizi 13 yıl yurdumuzun kanlarımızla yuğurduğumuz ve kemiklerimizle bir abide yaptığımız bu güzel sahillerinden uzak bulundurttu. Ve Türk ordusu 13 yıl hasret çektiği Çanakkale sahillerine girmiş bulunuyor. Ben eminim ki ordumuz ellerinde Türk bayrakları ve dillerinde istiklâl türküleri olduğu halde bu sahillere girdiği zaman Gelibolu yarım adasının dört bucağında kemikleri gömülü olan şehidlerimiz kanlı mezarlarından ve bu milli zaferle ordumuzu selâmlarken bu zaferlerle Türkün tarihine bir yeni şan ve şeref abidesi diken Atatürkle İsmet İnönü uhrevî bir sesle alkışlamışlardır (TBMM Zabıt Ceridesi, D.5, C. 12 (1 Haziran 1936 Tarihli Yetmiş İkinci İnikattan 31 Temmuz 1936 Tarihli Seksen Birinci İnikata Kadar), 1936:326-327).

diyerek, Türkiye'nin bir efsane devi gibi yerinden kalkıp fırladığı, Çanakkale ve Mustafa Kemal'i tarihe ve dünyaya karşı yükselttiği, Çanakkale'de ruhları, bugün dahi kendilerini içinde bırakan bu diplomatik zaferin yaratıcılarının çocukları ile bu çatının altında bulunmakta oldukları dile getirilmekte idi.

SONUÇ

Çanakkale Muharebesi, Gelibolu Yarımadası gibi dar bir toprak parçasında Türk milletinin binlerce okumuşunu kaybettiği, yetişkin insan gücü eksikliğinin daha sonraki süreçte de hissedildiği, milletin karşı karşıya kaldığı varlık mücadelesinde hatırlanan, iftihar edilen ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde kendisinden en fazla söz edilen bir adım muharebesi olmuştur.

Birinci Dünya Savaşı'nda Osmanlı Devleti'nin mücadele ettiği cephelerden biri olan Çanakkale; bütünü ile Türk topraklarında cereyan etmiş, hasta adam denilen ülke bir efsane devi gibi yerinden kalkıp fırlamış, Türk milletinin psikolojisi şekillenmiş ve vatan şuuru oluşturarak daha sonra tespit edilecek olan Misak-ı Milli'nin kapısı aralanmıştır.

Ülkenin her bir köşesinin Meclise gönderdiği siyaset adamları ve onların Meclis'teki konuşma davranış ve zamanın şartları içerisindeki faaliyetleri, ülkenin mevcut durumu ve istikbaline yön vermiş, Çanakkale Muharebesi belirli mütâlaa ve değerlendirmelere tâbi tutularak geleceğe yönelik ümit ve beklentileri içerisinde barındırmıştır.

Bu milletin hiçbir şeyi olmasa dahi yaşamak için atide yaşaması için Çanakkale müdafaasının bir tarihi kıymet ve hayat olduğu, milleti yeniden dirilttiği; *“orada verdiğimiz milyonlarca şehit bu milletin hakkı hayatını tarihe bihakkin yazmış ve ilelebet bu millet yaşayacaktır. ... yaşamak isteyen bu milleti kaldırmak ellerinde ise gelsinler kaldırsınlar”* sözleriyle dile getirilmiş, ataların, kız kardeşlerin, varlık sebebi olarak görülen her şeyin ayaklar altına alınmasının söz konusu olabileceği talihsiz bir zamanda yaşamak için mutlaka; *“...biz Bolşevik olacağız, şeytan olacağız, icabederse Çinli olacağız ve illa yaşayacağız”* denilmiş;

“Biz hakkı hayatımızı müdafaa ederken kendi hukukumuzla beraber büyük bir âlemin amalına, amalimilliyesine istinat ediyoruz. ...Rusya Çarlığı azim bir saltanat teşkil ettiği zaman; Bizins'tan vâris olarak iki

başlı bir kartalı kendilerine timsal olarak kabul etmişler idi. ...biz eğer bir timsal kabul edecek olursak iki başlı bir arslan timsalini kabul etmeliyiz. Biz iki kuvvete malikiz: Yüz milyon Türk ve 800 milyon İslâm bizim muinimiz olacaktır. ...arkamızı, bu azim kuvvetlere istinat ettirerek ilânihayemücadele edeceğiz. Ben öyle zannediyorumki; Çanakkale'yi yaşayan bir millet ne ölür ve ne de esir olur” sözleriyle, İtilâf askerlerine karşı koyma ve onlara karşı mukavemette kararlılık ve istinat edilecek unsurlar belirtilmiştir.

İşgal kuvvetlerinin İnönü mağlubiyeti ile Çanakkale Muharebesi'nin yeniden başladığını, yalnız bir İnönü'de değil, bütün Anadolu'nun her yerinde, Çanakkale kahramanının olduğunu göreceklerni;

“...şimdiden sonra öyle bir şeye teşebbüs ettikleri zamanda, yalnız önüne çıkacak Çanakkale kahramanı gösterir bir ordu değil, tekmil fevran eden ve fevran halinde her yerde ateş fışkıran bir milleti görecektir. ...Harbi Umuminin tearibini rehberi hareket ittihaz eden bu ordu velhâsıl tecaribini de bütün malzemesi gibi kamilen Büyük Millet Meclisi ordularına devretmiştir” denilerek, milletin kendine olan güveni ve Türk ordusunun sürekliliği ortaya konulmuştur.

“Türk celâdetini teyit etmek için abideler inşa etmek lâzım gelse rubu meskûnun her tarafına abideler kurmak lâzım gelir” sözleriyle, Çanakkale'de Türk'lerin hakiki bir abide vücuda getirdikleri, bunun en büyük abidesinin tarihin bitip-tükenmeyen sayfası olduğu belirtilmiştir.

“Çanakkale topraklarında bir Mehmed vardır. Dumlupınarda bir Mehmed vardır. Sakaryada bir Mehmed vardır. İnönülerinde bir Mehmed vardır. Tarihin içinde bir Mehmed vardır. Bu Meclisin havasında bir Mehmed vardır. ...İşte bu Mehmed isterseniz bu şefin şahsında, isterseniz şu şefin şahsında, isterseniz şu esnafın şahsında, isterseniz bütün memleketin şahsında bütün tarihin şahsında görürsünüz. Fakat Mehmed dediğimiz zaman, bu günleri, bu muvaffakiyetleri bu muahedeleri getiren Mehmedin ruhudur. O kaynaktır. ...Ey göklerde toz olan ey siperde toprak olan süngülü Mehmed. Ey denizlerde kaynayan su gibi eriyen Mehmed. Asker Mehmed, Denizci Mehmed, Zabit Mehmed, Türk Tarihi Mehmed, senden sonra biz varız, bizden sonra yine sen varsın, Mehmed vardır” cümleleriyle, Mehmet'in ruhunun hep olduğu hep var olacağı dile getirilmiş, Türk milletinin ilelebet mevcudiyeti ortaya konulmuştur.

Çanakkale Muharebesi, önemli anlamlar yüklenmiş, kendisine yüklenen anlam ve algı ile TBMM için özellikle Milli Mücadele döneminde bir referans olmuştur.

KAYNAKÇA

Aydemir, Ş. S. (1976). *Tek Adam, Mustafa Kemal*. İstanbul. I.

Bayur, Y.. H. (1983). *Türk İnkılâbı Tarihi*, Ankara. III(K2).

Doğanay, R. (1993). “Çanakkale Zaferinin Türk Ve Dünya Tarihi Açısından Sonuçları”,

AÜTİTE Atatürk Yolu Dergisi. Ankara: 3(12): 363-371.

- Genelkurmay ATASE Başkanlığı (1980). *Birinci Dünya Harbi'nde Çanakkale Cephesi Harekatı*. Ankara. V.
- Görgülü, İ. (1995). "Çanakkale Zaferi ve Atatürk". AÜTİTE Atatürk Yolu Dergisi. Ankara. 4(16): 491-500.
- İnönü, İ. (1985). *Hatıralar*. Haz., Sebahattin Selek. İstanbul. 1.ul 1985.
- Karabekir, K. (1994). *Birinci Cihan Harbine Neden Girdik I*. İstanbul.
- Köstüklü, N. (1999). "Çanakkale'de Şehit Olan Burdurlular ve Millî Sorumluluklarımız". Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi. Ankara. XV(43): 1-16.
- Özkaya, Y. (1990). "Ulusal Bağımsızlık Savaşında Anadolunun Ve Kamu Oyunun Durumu", AÜTİTE Atatürk Yolu Dergisi, Ankara. 2(5): 151-165.
- Tevetoğlu, F. (1991). *Millî Mücadele Yıllarındaki Kuruluşlar*. Ankara: TTK Basımevi.
- Turan, M. (1993). "18 Mart Çanakkale Zaferi ve Türk İstiklâl Harbi", Türk Tarihçiliği ve Prof. Dr. Aydın Taneri Armağanı, Ankara.
- TBMM Gizli Celse Zabıtları, D. 1, İ. 2, C. 2. (1985). Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- TBMM Kavanin Mecmuası, D. I, C. I, No: 2. (1943). Ankara: TBMM Matbaası (Üçüncü basılış).
- TBMM Zabıt Ceridesi, D. I, C. 2 (22 – V – 1336 Tarihli On Dokuzuncu İctimadan 28 – VII – 1336 Tarihli Kırkinci İctimaa Kadar). (1981). Ankara: TBMM Basımevi (3. Baskı).
- TBMM Zabıt Ceridesi, D. I, C. 3 (31 – VII – 1336 Tarihli Kırk Birinci İctimadan 6 – IX – 1336 Tarihli Altmışinci İctimaa Kadar). (1959). Ankra: TBMM Matbaası (3. Baskı).
- TBMM Zabıt Ceridesi, D. I, C. 7 (25 Kânunuevvel 1336 Tarihli Yüz Yirmi Birinci İctimadan 30 Kânunusani 1337 Tarihli Yüz Kırkinci İctimaa Kadar). (1944). Ankara: TBMM Matbaası (2. Baskı).
- TBMM Zabıt Ceridesi, D. I, C. 9 (1 Mart 1337 Tarihli Birinci İctimadan 13 Nisan 1337 Tarihli Yirminci İctimaa Kadar). (1954). Ankara: TBMM Matbaası (2. Baskı).
- TBMM Zabıt Ceridesi, D. I, C. 24 (18 Teşrinievvel 1338 Tarihli Yüz Yirmi Birinci İctimadan 18 Teşrinievvel 1338 Tarihli Yüz Kırkinci İctimaa Kadar) (1960). Ankara: TBMM Matbaası.
- TBMM Zabıt Ceridesi, D. 2, C. 8 (25. 3. 1340 Tarihli 21'inci İctimadan 24. 4. 1340 Tarihli 44'üncü İctimaa Kadar). (1975). Ankara: TBMM Matbaası.
- TBMM Zabıt Ceridesi, D. 2, C. 16 (18. 3. 1341 Tarihli Seksen Birinci İctimadan 31. 3. 1341 Tarihli Doksaninci İctimaa Kadar).(1976). Ankara: TBMM Matbaası.
- TBMM Zabıt Ceridesi, D.4, C. 9 (1 Haziran 1932 Tarihli Elli Yedinci İnikattan 9 Temmuz 1932 Tarihli Seksen Birinci İnikata Kadar). (1932). Ankara: TBMM Matbaası.
- TBMM Zabıt Ceridesi, D.5, C. 12 (1 Haziran 1936 Tarihli Yetmiş İkinci İnikattan 31 Temmuz 1936 Tarihli Seksen Birinci İnikata Kadar). (1936). Ankara: TBMM Matbaası.
- Yalçın, E. S.; Ekincikli, M. (2006). *Prof.Dr. Azmi SÜSLÜ Makaleler 1 C. 1*. Ankara: Berikan Yayınevi..
- Yaman, A. E. (1992). "Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde Büyük Zafer", AÜDTCFD Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi. Ankara. 16(27):147-171.

Ekler

Ek. 1

22 Mayıs 1336 (1920) Cumartesi günü, 56. Fırka Kumandanı Bekir Sami Bey'den Mevrud Gazetede Münteşir Sevr Muahedesi Hakkında Telgraf'ın okunmasının ardından Antalya Mebusu Rasih Efendi'nin konuşması (TBMM Zabıt Ceridesi, D. I, C. 2 (22 – V – 1336 Tarihli On Dokuzuncu İçtimadan 28 – VII – 1336 Tarihli Kırkıncı İçtimaa Kadar), 1981:16.)

I : 19 22 . 5 . 1336 C : 2

züm sevdiklerimiz, tarafından mesyûlâne geçirilmeyi. Şimdi böyle bir vatanıda, diler biz seneden beri ocadumuzun hükümlerini aldığımız bir memleketde başka bir hükümlere kurtulmak istiyorlar. Bu hükümler: adaletle, hürriyet ve islahîî süsleri ile nasıl teâhî kabul eder? İsmail Yusufoğlu'na soruyor. Anca hangi Türkiye'den bahsediyor? Efendiler! Bizim özdevletimizle mesyûliyetimizle birlikte birlikte oturuyor. Bu mukarrefe değîktir. Hangi Hükümeti Osmanlıya? Orada ne hükümeti kalıyor me biriyer, böyle yapacaklarına o efendilere (ama edelini bizi, hayır efendiler; bu böyle zelâle o özdevletimiz için bizim için icadımıza karar veriyorsunuz bu şekilde bu karar tâtîk edemeyiz ödünmek için Anadoluya akıldarından bir baş milyon vesîhi geçelmez âkıldarımıza herem karayacağımızda, çocuklarımızı beklerken, biz de namus ve mukâbillemizin mukafazada uğrunda mevlâvediniz (Sîrekli askerler) ve onlar onnas baştan başe mezziristen hâline geçecek olan Anadoluda ile islahîîmiz mîhâlere kışmalar kuzunur. (Sîrekli askerler.) Bunlar başka başka süresi kabul etmiyorlar. (Aşıkçılar.)

RASHİ EFENDİ (Antalya) — Ekdâliyetlerin bu kukuleden bahsetmeden Loidjory cenabları acaba İtalya'da sâhîni toplun, acaba bu gün İtalya'da kesilen İtalyanlar; bu gün İtalya'da akıldan meşahîni katılarak bunlar mîhâlet duyuyor mu azmediyor? Demek yazan ekdâliyetlerin hukuku Türkiye'de mi arıyor, öyle mi? Ekdâliyetlerin hukuku aramıyor Türkiye'nin yerli sâhî bir mîhâlet vardır. Onun acaba hiç bir hukuku yok mu? Yoksa ona hükümler de, bu da inandı, bunun da hukuku mesyûliyetleri vardır demekle birlikte de um bulucumuzdur?

İstanbul görüşüne olarak katılabilir. Hükümeti Osmanlıya ve padişahı orada koruyacak. Acaba boğalar, Avrupa tarafından Çanakkale kadar hâta edilmeyen, her iki büyük mîhâletlerde olduğu bulunmuşken, Anadolu da İsmail Yusufoğlu'na kadar ondan ölümler bulunmuşken. İstanbul'da makama hîlifet ve saltanat, padişah oturabilir mi? Lütfen düşünün, yeni bir Türkler bütün bir mîhâlet mîhâletimiz olduğunu, kullarına istefense gisimler. Açıkça bir işgal. Sîmdiden güncel daha iyi okuyun, belki bir az mîhâletimiz olduğunu düşünür. Karadenizde Trabzonda kadar, Akdenizde de tabiiyen devam eder mekkeden mesyûliyetleri her iki Cezâire Anadolu'da tîhafî bir şekilde, dehîle olduğu mesyûliyetleri bir öf, burada da Türkler için bir mîhâlet kuruyor. Bütün işlerini İsmail Yusufoğlu'na burada okuyacak. Buna sâhî konferansı yazarken

zarafetlerin Hükümeti Osmanlıya ve hîlifetini İsmail Yusufoğlu'na yapıyor. Bu mîhâlet mesyûliyetimizin, şu kürsiyi buraya kurarak mîhâlet mesyûliyetimizin başka bir tarife mîhâlet olduğunu gölbe hiç hakında gelmedi. Türk; esir-kandarmaları esir yazıyor. asırlardan beri haklı oldukları; mîhâletini dâime tutulduğunu gör edimmiş devlet sâhîni okuyuyor, sanatı yok, İlim de kurucumuzun, fakat dâime mesyûliyet, adalet ve dâime bakılı karşı mukafaza emir bir mîhâlet. Bu kâretâle sâhîni olan, böyle zedâlede usûr ölmek istenince, şöyle bir tarif mîhâlet olan bu mîhâlet hiç bir vakit boyunu muşaf, bu muahedeyi kabul edip böyle mîhâlet ise saltanat kâretâle olmaz. İfte onları mîhâlet için Hükümeti Osmanlıya, kuzvederini Çanakkale boğazına yazdıkları muahedeyi. Gözle son tecrübe İngiliz devletimize Çanakkale'de padişahı mal olur. (Aşıkçılar)

Evet arkadaşlar; bu mîhâletin hiç bir payı olmazsa, yaşamak işle ve âliyen yaşamak için Çanakkale mîhâletini İsmail Yusufoğlu için bir tarifli şahadet, tarifi hayatlıdır. (Yavaşın sesi, askerler.)

Çanakkale mîhâletini bu mîhâletin yeniden dehlîmiştir, burada vardığımız milyondarlar sâhîni bu mîhâletini hakları hayati tarifli hîhafîni yazıyor ve mîhâlet bu mîhâlet yapıyorlar. Buna düşünce: biz bilimler, yaşamak mesyûliyet bu mîhâlet kaldırmak emrinde ise getimler makuluzlar. (Aşıkçılar)

REFİK BEY (Konya) — Muhterem efendiler! Bugün huzuru muhteremimizde vefev istilâk emeklerinden olmam okunma vesika zarafetlerin ki Avrupa'da haklarında düzenleme bir fikir hakiki vatan olmaksızın. Dört harp senesi mîhâletleri namına cîhafîni vefevlere veren hak ve adalet uğruna sâhîni çekildiğini İsmail Yusufoğlu'na çok az mîhâletleri de arıncıdan sürükleyen manzume izafak, ki başlarında bugün bizim mesyûliyetimizi yazmakla, tarife İngiliz adalet, İngiliz mesyûliyet İngilizlerin Türk ve İsmail Yusufoğlu'na mesyûliyetli duyguların namına yeni bir eser işve eden Loidjory cenabları bulunuyor, acaba bu vesika ile İngiliz medeniyeti, adaletinin namına ne zamanlar kadar istihar edilecektir? Efendiler bugün huzuru muhteremimizde okunma bu vesika, mîhâletimizin ruhundan koparak, kendi mesyûliyetini, kendi varlığını mîhâlet için göstermiş olduğu cîhafîni manzume pek güzel bir suretle özet ediyor. Biz zaman zaman Avrupa adaletinden, Avrupa şefkalinden, Avrupa mehlâmetinden istilâde edeceğiz diye avınmaya gidiyorlar; bu cere bu vesikayı okumakta ise kendin yanlış kanama sâhîni olduklarını bir defa daha az bir surette görmüş olmaları. İfte efendiler; İngilizler dört harp senesi zarfında hakları kuruyula gafesini sürük-

Ek. 2

10 Temmuz 1336 (1920) Cumartesi günü, Burdur Mebusu İsmail Subhi Bey'in, Bursa'yı İşgal Eden Yunanlıların Yaptıkları Mezalim ve Fecayiin Her Tarafa Neşrine Dair Tavriri münasebetiyle Burdur Mebusu İsmail Subhi Bey'in konuşması (TBMM Zabıt Ceridesi, D. I, C. 2 (22 – V – 1336 Tarihli On Dokuzuncu İçtimadan 28 – VII – 1336 Tarihli Kırkinci İçtimaa Kadar), 1981:241).

İ : 31 10 . 7 . 1336 C : 2

gi güne emrederse o vakit bunun tekkikine başlarız.
Kabul ediliyor mu efendim? (Kabul sadaları)
Hangi günü Meclisî Âhîz muvafık buluyor?

UMİDİM — Perşembe günü
REİSİSANI BEY — Pek âhî efendim, perşembe
günü ruznamesine ihlal ederiz.

2. — AZAYI KIRAM MUAMELÂTI

4. — *İsparta Mebusu Nadir Beyin mezuniyet ta-
lebinde dair telgrafı.*

REİSİSANI BEY — Evvâkı varide meyanında
İsparta Mebusu Nadir Beyin mezuniyet. hakkınca bir
telgrafı vardır. Fakat, muderriki nizamنامهi dahiliyi
tasdik ediyoruz. Buraya yanlışlıkla geçmiştir. Ev-
vela Divanı Riyasetta mezuniyet takriyelerinin ve tel-
graflarının tekkik edilmesi ve sonra Divanı Riyasetta

reyi ile Meclisî Âhîzde arz edilmesi teap eder. Bunun
için müsaade buyurursanız bunu oraca tekkik ederim.

BİR MEBUS — Ahvali tekkâlânde olursa? Önye
şeylerde mi? (Usul böyle efendim seileri)

REİSİSANI BEY — Yalnız o vakit reisten bir haf-
talık mezuniyet alabilir, nizamنامهi dahili ona mü-
cahttır. Ruznamemiz hitama erdirdik.

3. — TAKRİRLER

5. — *Burdur Mebusu İsmail Subhi Beyin, Bursa
yı işgal eden Yunanlıların yaptıkları mezalim ve fe-
cayin her tarafa neşrine dair takrihi.*

REİSİSANI BEY — Feridâkde ahvali müstaccele
dolayısıyla, eğer azu buyurursanız, Bursa üzerine
rûfekarından bir iki zaim takripleri vardır. Eğer
Meclisî Âhîz tasvip buyurursa bunu da ruzname-
raza ihâl ederiz. Kabul buyuruluyor mu efendim?
(Kabul sadaları)

(Refik Bey, Burdur Mebusu İsmail Subhi Beyin
takrihi okudu) -

Suret

Büyük Millet Meclisi Riyaseti Cehisâne

Bu kerre Bursa'ya dâhil eden ve maalesef Os-
manlı bayrağını hamil halife ordusu jamiindeki eşirâ
gürubıyla refik hülûun Yunanlıların oradaki meabidi
rukâdâde ve aşarı nefâsımızı tahrip ve takbir ve
Müslüman Türk kızlarının arzlarını hekk ve talvis ey-
ledikleri istihmiştir. Cibanda misli görilmemiş dere-
cede ağır olan bu mezalim ve fecayim bugünkü ru-
znamaya ihâl ile meclisette her tarafında neşir ve
tamim edilerek misli heyecan ve intikam hislerinin
uyandırılması hususunun Heyeti İcrâiyeye müstaccele
ten tabliğil tekkik eyerim.

10 Temmuz 1336

Burdur Mebusu
İsmail Subhi

OPERATÖR EMİN BEY (Bursa) — İzahat vor-
sialer de..

İSMAIL SUBHI BEY (Burdur) — Efendiler, şu
siyah örüntün altında söz alırken son derece bedbaki
bir Türk ve Müslüman evladı olduğumu hissediyorum.
Hiçbir millet hiçbir zaman bu derecelerde ağır,
bu kadar fecî darbelerle maruz kalmamıştır. Size söy-

leyeceğim sözler için kârlarınızdan metanet bekliyo-
rum. Kuvâkânınızdan metanet bekliyorum. Aaahınız-
dan metanet bekliyorum. Birim dini Kâbemiz geçen
sene İngilizlerin paymali bakareti olukun şipâdi misli
Kâbemiz olan Bursa iliyunda ca mühtâş dâşınacı-
mız olan İngilizlerle Yunanlıların paymali ihîrâsa
oluyor. Şu dakika tençifis erdiğimiz hava selvi me-
mumdur. Çünkü orada bulunan yüzlerce hengişle-
rinizin, kızlarınuzun, abîlârinuzun hunu ismeti dö-
külmüş bulunuyor. Feriyâdan havayı ihtizma getir-
yor ve benim lisanım bunu size tebliğle kavassur et-
tiğinden dolayı pek bedbaktım, çok bedbaktım efen-
diler. (Kâstrolun sadaları) Avrupa bizi hiçbir zaman
affetmedi, kârlarımızı yoklayacak olursanız seneler-
den beri, halta iki asırdan beri mühtâşiyen kırılan
şeylerle doludur. Bir Çirit kârlığının yanına bir Trak'i
ilave ediniz, Onun yanına bir Makedonya, onun yan-
ına bir Trablusgarn, bir Boşna, Hersek facaları ila-
ve ediniz. Efendiler bugün Bursa'da akan huncu ru-
zname, bunu senet yalnız bizim kâbei mühtâşiyede dö-
kölmele kalmıyor. Efendiler, iyi söyleyemiyorum,
pek müteheyyimim. Tuna boylarında akan kanları
unutmamak. Makedonya'da daha dört beş sene evvel
dökülen kanları unutmamak. Geçenlerde Çanakkale'de
dökülenimiz kanları, İzmir'de akan kanları unut-
madık. Bizim her şeyimizden mukaddes olan atala-
rımıza, kuz kardeşlerimize muhafaza etmek için hüftin
hayatımızda çalıştığımız mukaddes şeyler pamali di-
turos oluyor. Bunun için biz Boşevik olacağız, şeytan
olacağız, isvâbederse Çini olacağız ve ifla yapacağız
biz (Akusları) Efendiler, Bursa fecayim: bütün kuv-
vetimizde bağarmalız, kârlarımıza, şeytârlarımıza,
obârlarımıza kârlar bağarmalız. Bizim milli kâbemiz
olan Bursa, ecdâdımızın makberlerini havi olan Bur-
sa, beyaz makberlerimizi havi olan Bursa, yeşil Bursa

Ek. 3

3 Ocak 1921 (1337) Pazartesi günü, 1336 Senesi Muvazenei Umumiye Kanunu Lâyihası ve Muvazenei Maliye Encümeni Mazbatası Müzakeresinde İstanbul Mebusu ve Maliye Vekili Ferid Bey'in konuşması (TBMM Zabıt Ceridesi, D. I, C. 7 (25 Kânunuevvel 1336 Tarihli Yüz Yirmi Birinci İctimadan 30 Kânunusani 1337 Tarihli Yüz

Ek. 4

2 Nisan 1921 (1337) Cumartesi günü, Müdafai Milliye Vekili ve Erkânı Harbiye Umumiye Reis Vekili Fevzi Paşanın İkinci İnönü Harbine Dair Beyanâtı münasebetiyle Bolu Mebusu Yusuf İzzet Paşa'nın konuşması (TBMM Zabıt Ceridesi, D. I, C. 9 (1 Mart 1337 Tarihli Birinci İçtimadan 13 Nisan 1337 Tarihli Yirminci İçtimaa Kadar), 1954: 324-325).

İ : 16 2.4.1337 C : 2

İnkıdan şahit olan ve bu efali sanatkârunun uluâ teslîinde bulunun her ve kamu beraber hemşerilerimizin yâni yurtluu Yunusuldun ayuk-tem altında çalıştırılan, elbette onların ki bütün kudsî işleri ve bütün refahın kulluheri birinin kudsî düşünme insanîyle neâret ve gayri ile meşbu bir kuld teşviyolar ve bizler urkadâlar : Tabî olan inkıkarımızı istimal suretiyle en büyük vâsîfeniki ifa etmiş olduk. Bundan evvelki İnönü Zaferehin Yunan ruhunda husule gelirençinî memnûnîliğimiz beyaklım ve imûlah, bilâkis emâre delâletli bir inkıkar ve deâretli bir ahai maksada vesile olma. Fakat buna mukabil bizde tasvîyet imana ve ünîr ve azimdeki maksada insanîliğe deâretli bir vâkı okla. Onlar intikam almak için kuvvetlendiler. Biz hakikî istihşal için kuvvet vermeye çalıştık ve muvaffak olduk. İnönü'deki muvaffakiyet, meşru hakın bitihâsî için yâreklere-nizle büyüdüğümüz kudsî emelin en bariz ve teâlli etmiş şahîri şeklidir.

Kudâğların, bu Medîyin bütün vâsîfenin, her şeyden evvel, Müdafai Milliye şeklinde temerîs ve teâlli emîği ve bütün macâlisin içinde bir kudîere malik olduğumuz malîfîstir. Buna usûlî Müdafai Milliye ve Müdafai Millîkule denilen iki kudîe gayeyi kendinize en küneî bir teşhîrî hareket ilâhîr emâle ikisâletlik. Bunun sonra yine etmiş oldu. Düşmanlarımız bir deâretli. Bizler Müdafai Millîye düşmanlarımız daima çok olcaktır ve düşmanlarımız çok olcağa bize daima müteşakkık bulunmak ve daima kuvvetli bulunmak ve daima hâzır ve daima düşmana ezerek geldi ve kâbilîyette bir imân ve sâbî ile müteşakkık bulunmak için imânî farâ olmuştur. Onun için tekrar arz ediyorum : Bugün İnönü'de şahîrîlerimizin, gazîlerimizin fedakârlığı ve millîtinizin vâsîleri sayesinde istihşal ettiğimiz muvaffakiyet, bir muvaffakiyeti katiye deâretli. Ne vâkı hakîki taâhîrî; hukîki yurtluumun. Terâkî'muz, Rucû'î'muz, İncî'mî'muz, İncî'mî'muz, Amâlî'muz, Kurâ'mî; hatîr ve kudsî yardımına dâle ziyade tevî edîrsen. İnkıkarlar, bütün cin kudâğlarıyla el ele vererek beraber çalışmak maksadını istihşal için diğer yerleri ukle edebiliyoruz kadar azın ile, zaîrîyle çalışmak en büyük düsturumuzdur ve şîmarımız olcaktır. (Allâhu). Buna nasıl muvaffak edebileceğiz? Şimdiye kadar

yaptığımız şekilde, programda kudsî olarak bu-ruket etmek lazımdır.

Erkânlık duygusu esas ularda yalnız fedakârlık, sadakat fedakârlık, mâlî edâ fedakârlık, sarımsak fedakârlık, her şeyimizden fedakârlık; açlığa tahammül, yoksulluğa tahammül; yalnız imân, azim ve sebat sayesinde fâzîlah görülmü istiyor ki : Fakat bu erkâdâları evvelâ Sultan Osman Türbesinde ve sonra mesâleketim olan İnkıtarın şâvresinde müteâhîrî görüştüm. (Allâhu).

YUSUF İZZET Paş. (Bolu) — Arkâdâlar, saatî otururuz : bu çok yâkîrîk yapmış olduğun safer hakkında imânî söz söyleyebilir deâretli Hatîp erkâdâlarımız bu safta kâfî de-ruketle söz söyleyebilir. İnkıkarîyle herdevîsî sözlerini güzel kâle keseriz.

Biz bundan bir ay evvel, Büyük Millet Meclîsî muvâhhaslarını Londra'ya davet edildikleri andîki ki - dâvayı müteâhîrî vâsîleri e undan İnkıtarın başlangıcı çünkü müteâhîrîmiz hatîrî arkâdâsî düşmanlarımız tarafından da taâhîrî edilmiş ve giriştiğimiz bir müvâhhasatın meşru-iyetli tamâmî müteâhîrî edilmiş ve muvâhhasatın bu davet olmuştur. İşle bu andîki müvâhhasat ki erkâdâlar; bizim ordumuzun dâimî la-şîrîkî olduğuna mukâbil Sarıcağınca Müdafai Millîyetimizden saatî vâsîlede parâ-mîya başlangıç. Fakat bu safer İnönü'de yaptığımız müvâhhasat ve bu muvâhhasatın kâ-ruketliğimiz muvâhhasat : zaîrîmizi âdeta ka-tîyete yaklaştırmıştır. Bundan bir muvâhhasat-iyet deâretli müvâhhasat şâvîrî Ordumuzun her şîhîrî teâhîrî müteâhîrî görülmü, aynı safta-da, teâhîrîle muvâhhasat ve teâhîrîle mü-teâhîrî olan Erkân Harbiye Umumiye Reis Vekîlî Paşâ Hazretleri bu müvâhhasatıyla bir iki müvâhhasatı bulunmuş :

Arkâdâlar; bu İnönü Muharebesi Usulî Harbiyetimizin parlat bir modelidir. Burada Erkân Harbiye Umumiye bir kâle emelin bir or-da kâle emelin olduğu gibi bu muvâhhasat evvel düşmanın vâkı olan inkıkarı sebâ sebâ itibâ-iyetle hangi tarîfîyle çölyüz, buna Erkân Har-biye Umumiye vâkı zamânîyle idâret ve düşmanın tarîfîmizden vâkırî muvâhhasat kâ-herdar olmak ve esas kuvvetlerinin hangi istî-kâmetlerden ilerlediğini öğrenmek ve o istî-kâmetler üzerinde vâkırî muvâhhasat kâvîyî kâfî-iyet ve taâhîrîlelik suretiyle Erkân Har-

İ : 15 2.4.1337 C : 2

biyümüş pek parlak bir sevküleeyiş harekâta kazanmıştır. Bunu biz; mahviyetkâr Erkânı Harbiyei Umumiye Reisi Paşa Nazaretlerine med-yunmuş. Burada kazandığımız muvaffakiyete gelince, tabiidir ki bu; hem Erkânı Harbiyei Umumiyenizin ve hem de ordu, kumanda heyetinin ve bilhassa Meluocâgâk kardeşlerimizin gövdedikleri azim ve metanetin mubassalasudur. Fakat bunların hepsi şüphesiz millettaki azmi fedakârlarının; azmi câllâtinin; hissi vatanperverilerinin kezaile mubassalasıdır.

İşte arkadaşları zaferi bu suretle kazandı ki ve bu suretle kazandığımız harlı dolayısıyla, bilâhiz artık bedhilan olarak, gerek memleketimizin afkunda ve gerekse düşmanlarımızın afkunda yevnâklar almaya başlamıştır. Nihâlin bu yevnâklarlığı düşmanlarımızın hakikatın megruiviyetini gösteriyor ve bize de bir şey gösteriyor. Arkadaşlar, arada bize gösterdiği yol güdâ: O da; memleketin muvaffak olması için her noktada tek emel ve bir vahdet lâzımdır. Bu vahdeti humûlolan bu muharebe meydanında ibrazettik. Düşmanlar kendi karışıklarında Çanakkale Harlının yevnâklarını gördüler ve inşallah şimdiden sonra devam edecek muharebede yalnız öyle bir inşallah ile değil, bütân Anadolunun her yerinde, Çanakkale kahramanı olduğunu görecektir. Orluğunda Cenabı Hakkin imayetiyle gördüğümüz bu metanetin Çanakkale muhareplerine lâyık olsun şu metaneti âliyen devam edecek harakât harbiyede de inşallah tekmil milletimizde göreceğimizden eminiz ve düşman öyle görünmelidir ki, şimdiden sonra öyle bir şeyi muvaffakla ettikleri zamanda, yalnız öyle bir şeye gıcaak Çanakkale kahramanı göslerir bir ordu değil, tekmil leveran eden ve leveran halinde her yerde ateş fişkıran bir milleti görecektir. Şimdi sonra cereyan edecek harakât harbiyede milletimizin aynı güdâti, aynı kudveti göstereceğinden katıyon eminiz. Çünkü aynı eyâllam bize bu inşallah muharebetini ihda etmişlerdir. Bu suretle Meclâhâtinin bir vazifesini keizane söylüyoruz. O da bu millet millîet arasında telkin etmek, neşir ve tamin etmek ve şimdiden sonra yapacağımız teşebbüsât harbiyede, hattâ kadunlarına varınmaya kadar, ellerine orak geçerse; baltu ile her ne ile olursa olsun, düşmanın nevbü baltarına, telgraf hatlarına, emirbârlarına, her şeyine, yalnız ordu değil, tekmil fertler kalkıp kıyam etme'i ve eul-

kan olmak; düşmanı Anadolunun dışına atmalıdır. Şimdiden sonra ne'fatimizdir bunu yapacağımızdan eminim.

Bun söz olmak üzere ne'fatı ara ediyoruz. Memleketimizde metis bir ordu ihdas eden siyasette olduğu gibi, askerlikte de bize muvaffakiyet kazandıran Erkânı Harbiyei Umumiye Reisi Paşa Nazaretlerinin âide olacak muasire bütta büyük bir kâinat ederek kendilerine arzı minnetdâri eyleyin.

MÜDÂFAAİ MİLLİYE VE ERKÂNİ HARBİYEHİ UMUMİYE REİSİ VE ERKÂNİ HARBİYEHİ UMUMİYE REİSİ (Fezâli Paşa) — Yusuf İzzet Paşa Nazaretlerinin hakkı âizurumuzla ibraz muvaffakları beycedübe teşekkür ederim. Bu vesile ile arz edeyim ki, bu muvaffakiyeti kazanan; Cenup Cephesindeki safihâre neferinden umum zâbitân ve kumanda, nma kadar emâletinin göstermiş oldukları, mahîtası ve gayet fedakârâne harakât harbiye ile Garp Cephesinde safihâre neferinden en büyük kurandâranı kadar göstermiş oldukları kahramanlık ve hıyâletlerden ibrazettir. Bu tavcedübbü hen kendine uluvar. Tuzemîyle onlara âit olduğun Heyet-i Âliyenâre arz eyleyim

HAZİRAR MÜFTİ B. (Hakkâd) Arkadaşlar! İkinci inşallah muvaffakiyetini kazanan arkadaşlarımızın şükranı millîimizi şu küresâden ib-lâğ için şu köylüden rüfuku benden dana teşâh ve belig bir lisana malik oldukları için ortak benim şükranı lâzımlıdır. İdiye de ne gere ki, bu muvaffakiyetin hayat ve isâkâhını emel eden bir muvaffakiyet; şimdiden dîğ'inesıyla her türlü neşini unutupur kazandıran bir iki söz söylemek için buraya geldim. Dekuz gündür devam eden İkinci inşallah Harbinde Cenabı Allahın Lâfî keremiyâ ordularımızın o sarımsız imanı ve yıkılmaz azmiyle düşmanı hermafütat makbur ve perişan olan. (Tâk min fedli Rabbî). Bizim burada ne kadar hissi mefhâretimiz, mefhâretimiz varsa, Avrupa denilen o muatıncıyı zarîbin de a kalar hakkı hayası ve vazifei âri hicâbi âhrâdâ. Çünkü arkadaşlar; teşâh hiçbir zaman gelmez, nakazâğın, zulmü ve itisâfı bu derecesi bîgünâb kanba öbkülâresini bu derece şerî bir suretle kaydetiyor. Fakar il-miyle, feniyle, medeniyâtiyle şerîyle, iştinâtiyle iftihar eden Avrupa için ne ettiğim kadar kendisinde gördüğü bu Mubâsir urusânâz eğer zarra kadar âri hicâbi varsa şu kan ve

Ek. 5

26 Mart 1924 günü, 1340 Senesi Muvazenei Umumiye Kanun Lâyihası ve Muvazenei Maliye Encümeni Mazbatası Müzakereleri münasebetiyle Ergani Mebusu Kâzım Vehbi Bey'in konuşması (TBMM Zabıt Ceridesi, D. 2, C. 8 (25. 3. 1340 Tarihli 21'inci İçtimadan 24. 4. 1340 Tarihli 44'üncü İçtima Kadar), 1975: 46).

1 : 22 26 . 3 . 1340 0 : 4

REİS — Efendim Malatya Meclüsü Mahmut Nedim Beyle Arif Beyin teklifi şudur :

Riyaseti Cölyeye

299 nolu fısıktan 20 bin liradan Erkin Harbiye Unvanıya neşredilecek olan kutip vesaitine karşılık olmak üzere 300 nolu fısıknın 1 nci maddesinin naklini arz ve taklif ediyoruz.

Malatya Esşişçiler Mahmut Nedim Meluuet Arif

REİS — Bu teklifi nazarı itibare alabiliriz...

MÜDAAFAAİ MİLLİYE VEKİLİ KÂZİM PAŞA (Karesi) — Kabul ediyorum.

REİS — Hayır efendim, kabul etmiyorsunuz, diğer fasla jâvesini teklif ediyorlar. Bu teklifi nazarı itibare alabiliriz lütfen ellerini kaldırsanız... Aklini reyoy koyuyorum kabul etmeyenler lütfen ellerini kaldırsın... Kabul edilmedi. Şimdi elli imzalı olan ve bu fasla 30 bin lira fâvesine dahil olan bir teklif vardır. Çanakkale'deki şüheda kabristanına...

ALİ ŞURİ BEY (Karesi) Çanakkale'de deyin.

REİS — Nerede şehit mezarlığı varsa...

YATIYA GAZİP BEY (Kuşçulu) — Şüheda kabristanları mezarlığı namıyla bu nazarı aydınlar.

MÜDAAFAAİ MİLLİYE VEKİLİ KÂZİM PAŞA (Karesi) — Minderunün'dür ki, Lozan Konferansında şüheda mezarlıklarını mevzuu bahis oldu ve emretiler bizim memleketimizde nasıl oldu da şüheda mezarlık yapmak teklifinde bulundu. Bu da ona mukabil, sizin memleketinizden dahilinde kalan kendi şehitlerimizin mezarlıklarını yapacağız dedik ve teklif etmek ve mukade ile bunu kabul ettirdik. Bu tabii aat yalnız bir yere basılmamalı, o'abilir ki memleketimizden uzak yerde şehit olmuş Türk evlâdları vardır. Onları için uzak birer abide yapmak faydalı olur, tahsis etmeyeceğim. (Muvafık sesleri.)

ŞÜKRÜ BEY (Çanakkale) — Mahmut Nedim Bey'in teklifi, Malatya vesair yerlerde birçok şehitlerimiz vardır. Binlerce şehit mezarlıklarını burarlarda da şehitler mezarı yapılmasını Hükümetten rica ederim nazarı itibare alabiliriz.

MÜDAAFAAİ MİLLİYE VEKİLİ KÂZİM PAŞA (Karesi) — Şüphesizdir, efendim.

REİS — Efendim teklif, Çanakkale'de abide teklifi suretiyle vazifeli şükürün teklifi edilmesini yolundadır. Paşa Huzretleri tamamıyla bu fikre itibak etmiyorlar. Mezarlıkların tamiri ve hususî halde bulunmaması için 30 bin lira kabul ediyorsunuz öyle mi?

MÜDAAFAAİ MİLLİYE VEKİLİ KÂZİM PAŞA (Karesi) — Efendim, abide değil, mezarlıklar için.

BESİM ATALAY BEY (Aksaray) — Efendim olunan teklifler, abide küçüktür.

EYÜP SABRİ EFENDİ (Konya) — Abideden evvel mezarlık var, mezarlıktan evvel de şühedanın âleleri var, âleleri daha evvel düşünelim.

ŞÜKRÜ BEY (Çanakkale) — Bu abide 5 bin lira ile olur.

REİS — 5 bin lira ile olursa için elli bin lira istiyorsunuz?

(Şükür Bey ve rüfeksinin lâhri tekrar okundu.)

Yani maksadınız yalnız abide inşa değil, mezarlıkların tamiri meselisi midir? Öyle kabul ediyor musunuz, maksadınız şudur mu?

KÂZİM VEKİLİ BEY (Ergani) — Beyefendiler eski Yunan kahramanlarının bir tekni meşhûri mezarlık tahayyül otakları Çanakkale'de Türkler hakiki bir abası cölede vücuda geldiler. Yani hakiki bir mezarlık vücuda geldiler. Bunun en büyük abidesi tarihin zeva bulmamız saygıdır. Eğer cölede Türk cölede teklif etmek için abideler inşa etmek lazım gelince bunu meşhûri her tarafına abideler kurmak lazım gelir. (Binye sesleri.) Binlerce bugün Millî Mücadelede şehit düşen kahramanları âleleri haber ediyoruz ki en fesi ve en sefil şehitler şühediler. Bunlara vereceğimiz bu nazarı acaba şüheda âlesine tahsis edecek daha muvafık hareket etmez miyiz? (Doğru sesleri.) Bendenize de teklifler budur. Kabul buyurunuzunu rica ediyorum efendiler.

REİS — Efendim evvel evvel Çanakkale Mebusu Şükür Beyle 33 refikinin tekliflerini reyoy ediyorum. Bu teklifi nazarı itibare alabiliriz lütfen el kaldırsın...

ZEKİ BEY (Gümüşhane) — Kabul. Kabul tarihi bu meselede, kabul...

REİS — Aksini reyinize koyuyorum teklifi nazarı itibare alabiliriz lütfen el kaldırsın... Nazarı itibare alabiliriz.

Efendim binlerce şehit 299 nolu fısıknın 2 nci maddesi olanak ve şüheda kabristanları masarifi namıyla...

ALİ ŞURİ BEY (Karesi) — Efendim, ben de benim (Şehitlikler masarifi) namıyla maddede şühedanın teklifi ediyorum. Çünkü her yerde şühedilerdir. (Doğru sesleri.)

REİS — O halde efendim, şehitlikler masarifi unvanı bir maddede daha aydınlar. Elli bin lira fâvesi için teklif ve kabulüne binaen yalnız 400 bin lira oluyor. Binlerce şehit şehitliklerini reyoy ediyorum. Kabul edenler lütfen el kaldırsın... Aksini reyoy ediyorum.

Ek. 6

31 Temmuz 1936 günü, Boğazlar Rejimi Hakkında Montreux'de 20 Temmuz 1936 Tarihinde İmza Edilen Mukavelenamenin Tasdikına Dair Kanun Layihası ve Hariciye ve Milli Müdafaa Encümenlerinden Mürekkep Muhtelit Encümen Mazbatası Müzakeresi münasebetiyle Ankara Mebusu Aka Gündüz'ün konuşması (TBMM Zabıt Ceridesi, D.5, C. 12 (1 Haziran 1936 Tarihli Yetmiş İkinci İnikattan 31 Temmuz 1936 Tarihli Seksen Birinci İnikata Kadar), 1936: 319-320).

İ: 41 31 - VII - 1936 C: 1

bakanı ve bakanları vardır, ve çünkü vurdunun müdafasını kahraman Türk ordusunu bırakmıştır. (Alkışlar) Binaenaleyh bu şerh altında Türk ulusu her zaman safeler kazanacak, daima yükselcek ve daima dünyanın en kuvvetli ve sulhverver hır ulusu olacaktır. (Alkışlar).

Başkan - Söz Akagündüz'ündü.

Akagündüz (Ankara) - İhtijam yerinde amma negemiz pek yerinde değil, böyle görüyorum. Çünkü bu kadar büyük bir zaferin neçesi de o derece büyük olmalıdır. Binaenaleyh birbirimizle, bu zafer bayramını mübarek olsun diyerek alkışlamayı teklif ederim. Pürhirmisi alkışlayalım. Sen milli zaferimizin bayramını mübarek olsun. (Alkışlar)

Bu muahede de muzafferdir ve büyüktür. Çünkü yeni Türkiye küçük ve mağlûb muahede yapmaya alışmamıştır. Bunun için yeni Türkiye'nin yaptığı ve yapacağı muahedelerle de zaferden safere koşarken, masiden hiç konuşmuyulm. Bir arkakapım hır yok mukayese yapı. İhtim mukayese olabilir. Fakat milli inkilâb yapmış, milli bir devlet kurmuş ve daima muzaffer olmuş bir millet için mukayesevi yine kendisinden alınmalıdır. Kuvvurca, kaynamaca yoktur. Bu muahedeler mazi ile alakadar değildir. Yeni Türk devletinin bütün muahedeleri zaferle neticelenmiş. kabadavica yapılmıştır. Şuramus da nazarı dikkatinizi celbedeyim ki, yeni muahedelerimizi yeni devletimizin gör ve hareketleriyle mukayese edelim. Bazı arkadaşlarımız geçende de düşünmeden yazmışlardı; bir takım muahedelerden bahsederken, ananevi dostluklardan bahsediyorlardı. Aziz arkadaşlar, yeni Türkiye'nin harici dostlukları varsa bunların ananevi ancak bu devletin bulunduğu dostluklarla ilgiler. Ondan evvel dostluk tanıınyorum. Atatürk'ün kueduğu devletin dostlukları vardır. Binaenaleyh bizim kendilerine gösterdiğimiz mertçe dostluk gibi bize de mertçe dostluk göstermeğe mecburdur.

Asıl benim söylemek istediğim siyasi cephe, yüksek dirayet cephesi değil. Bunu nasıl olsa alkışlarla ve keşifli bir surette tasdik edeceğiz.

Ben için bir noktaya söylemek isterim; o da bütün bu yüksek terakküta. Hüküm bu yüksek siyasetin, bütün bu yüksek kuvvetin bir kaynağı vardır, bir ruhu vardır. Bu ne? Jir ve hisim onunla münasebetimiz nedir, ona karşı olan yarifemiz nedir?

Müzakere kâfi gibi amma müsaade eder-seniz biraz daha söyleyeceğim.

Bunu anlatılmak için iki küçük fıkrâ anlatacağım:

Çanakkalede muzaffer olmuştuk. Silâh zaferi bize kalmıştı. Kumandanlar terk edilen hamaset meydanlarını dolayıyorlardı. Kumandanın biri bir siper kenarında bir kasatura gördü. Bu kasaturayı bir el kavramıştı; bu el dirveğinden kopuktu ve bu kol karnen yürümeyeğe yür tutmuştu. Kasaturanın ucundan kaldırdıkları zaman kol da beraber kalktı. Elle kasaturayı bir birinden ayırmak istediler. ayıramadılar. Çünkü kasaturayı kavramış olan elin avcu içinde kasatura ye elin kemiği hırleşmiş tek bir kütle olmuştu. Kasaturayı ayırmak üzere zorladıkları zaman el de beraber koptu. bu eli ancak parçalayıp düşürmek suretille kasaturadan ayırabildiler. Kumandan merak etti, Kasaturanın üstündeki numarayı aldılar. Bu hangi neferin kasaturasıdır ki öldükten sonra bile elinden bırakmıyor? Bunu üç, dört saat aradılar, fakat ortalık karışmış, kitalar görmüş her fırka binlerce asker kaybetmiş, silâhlar birbirlerine karışmış olduğundan numaradan bu kasaturanın sahibini bulmağa imkân yoktu. O sırada toza toprağa bulanmış bir genç zabıt uzaktan geldi. Ona soruldu; bu numarayı bulduğuş alayı tanıyor musun? Tanıınyorum, dedi. Niçin soruyorsunuz? Bu kolun sahibini arıyoruz, dediler. Kasaturanın numarasından kimin olduğunu bilemem fakat kolun sahibini tanıırım, dedi. O kolun sahibi Türkiyeli Mehmettir. (alkışlar) Burada bu fıkrâ bitiyor. Aradan seneler geçiyor. Dumlupınar abidesinin ikinci yıl dâbümüne gidiyoruz. Orada ordu müfettiği General Fahrettin öntük söylüyor. Öntümde ilci, üç hatun vardı. Bir kadın diğorüne sordu, bu abidenin manası nedir, dedi. Öbürü cevap verdi, burada meçhul asker yatıyor, dedi. Muhtelif yerlerden alınmış kemiklerden burada bir mezar yapılar. O zaman kadın ar-

C: 31 31 - VII - 1936 C: 1

kadağına dediği sakın benim ki olmasın. Kargıdaki kurtu seyyap verdi; belki de benimkidir. Kadının birine sordum. Senininkinin adı neydi? Mehmet dedi. Ötekine sordum. O da Mehmet dedi.

Demek ki Çanakkale topraklarında bir Mehmed vardır. Dumlupınarda bir Mehmed vardır. Sakaryada bir Mehmed vardır. İnönülerinde bir Mehmed vardır. Tarihin içinde bir Mehmed vardır. Bu Meclisin havasında bir Mehmed vardır. (Alkışlar). İşte bu Mehmed'i isterseniz bu geyin şahında, isterseniz şu geyin şahında, isterseniz şu esnafın şahında, isterseniz hüttin meclisletinin şahında hüttin tarihli şahında görürsünüz. Fakat Mehmed dediğimiz zaman, bu günleri, bu muvaffakiyetleri bu muahedeleri getiren Mehmed'in ruhudur. O kaynaktır. (Birçok sesleri alkışlar). Ben bir halk çocuğu sıfatıyla ve bir manevi Mehmed olmak hakkıyla size teklif ediyorum. Sakaryadaki, Dumlupınardaki, Anafartalardaki, İnönülerindeki Mehmedlere minnetlerimizi göstermek için kendi aramızdan bir heyet seçelim ve diyelim ki, bu için öldüklerimiz, ölümlerimizin sebeplerini biliyoruz ve iscediğimiz şeyleri beyer beyer muzaferiyetlerle yapıyoruz. Siz müstarih olunuz. Müjdeler olsun size. Yine arkamızdan gelen Mehmeddir. Ey göklerde toz olan ey siperde toprak olan süngüllu Mehmed. Ey denizlerde kaynayan su gibi eriyen Mehmed. Asker Mehmed, Denizci Mehmed, Zabit Mehmed, Türk Tarihi Mehmed, senden sonra biz varız. bizden sonra yine sen varız, Mehmed vardır.

Bu teklifim için bir takrir veriyorum. Hoş görenler kabul buyurlar hoş görmeyenler bana izde ederler. (Alkışlar)

Şeref Aykut (Edirne) — Aziz arkadaşlar, millî Türk Devletinin kanla yoğrulmuş vatanı üzerinde çalkanan gâhli ve şerefli Türk ordusunun kazandığı binbir zafer vardır. Tarih bagran başa Türk zafer destanlarıyla doludur. Biz en son millî devletin iki parçasında bulunan ve bir olan vatanının arasından akan Marmarının iki sahibinin eteklerini öpererek geçerken orada asırlar, ve zurlardan beri dıvehillelm, millî Türk tarihini başlatıp günden beri vayan, Türk milletinin orada daima gördüğü süngüllu çocuğu

yoktu. 15 yıldan beri o topraklar o süngüllu çocuğa müştak idi. Ben trakogum, Trakya çocuğuyum. Ben Trakvada müzika ile doğdum, müzika ile büyüdüm. Anam beğliğini sallarken boru sesleri kulağıma gelirdi. Boru sesleri memleketin havasını ritetirdi. Gün geçti, o güzel müzikalar sustu. Zaferden zafere koğan alsancığına müştak kaldık. Onlar vatanının üzerinden çekildi. Falat, yok olan Osmanlı imparatorluğunun bütün zulümüle çığnediği ve çığnediği o topraklar üzerinde, Türkün alsancığı, hiçbir vakit, ben burada değilim, demedi.

Arkadaşlar, dünyadaki devletlerin en kuvvetlisi olan Türk davası, Atatürk elini koyduğu günden beri yürüdü. İşte Boğazlar davası da öyledir. Hakkı olan bu davamızın zafere neticelenmemesine imkân yoktu. Türk tarihinde, yani yok olan Osmanlı imparatorluğu tarihinde, daima zafere kazanan Türktü...

Arkadaşlar Korant önünde, Varna önünde. Bağdat kapılarında. Mısır çöllerinde. yalın taşlarda taş toprak olan son Türk çocukları zafere kazandılar, fakat Osmanlı padişahları, Osmanlı idaresi o zafere neticesinden istifade etmesini bilmezlerdi.

Bu gün Karlofçadan beri bir muahede göstereceğiz ki Türk kanı ile karapınmış olan o zafere neticesinde muvaffak olmuş olsun. Hıyar, Böyle bir muahede yoktur. Fakat millî şuur, millî vicdan, millî varlık artık birleşti. bugün bir ülküye doğru koğan Türk milletini daima zafere zafere götüren büyük zefferimizin bize daima telkin ettikleri galibkan olmak ve birleşmektir. Bugünkü zafer bizim neticesidir. Onun içindir ki arkadaşlar; Montreöde yalnız İsmet İnönü Hükümeti muzafer çıkmıştır. (Alkışlar).

Çanakkaleden her bir arkadaş çok vüksek bir belâgat ve vurun ile habsettiler. Ben de orada, o topraklarda vatandaşlarımıza yardım etmek için çok doluştım. O günler gözümlerim önüne geliyor. Tekirdağ da askerleri öldürdükten sonra en son kıyıya atlayacak Anafartalara koğan o zaman ki fırka komandanı ve bugünün en büyük şefi, bugünü yaratan Arstürktü. (Alkışlar).

Bu vaziyette İstanbul kapılarını yurdun kapılarını zorlayan düşmana karşı giden,

EXTENDED SUMMARY

The Battle of Çanakkale has been a struggle where many learned members of the Turkish nation were lost on a tiny piece of land as the Gallipoli Peninsula and the lack of skilled manpower was felt afterwards. Always remembered for the struggle for existence faced by its nation and taken pride in, this battle is one of the battles which are referred to most in the Grand National Assembly of Turkey, the highest decisive body in the history of the country.

In negotiations on the motion for granting the title "Commander-in-Chief" to Mustafa Kemal Pasha, the president of the assembly at the time, it was stated in a couplet by the poet Namık Kemal, which Muhittin Baha Bey referred to and Mustafa Kemal Pasha propounded after changing a bit;

*"May the enemy thrust his blade into the bosom of our land
Surely one will rise up to save his mother unfortunate."*

that he accepted this title of Commander-in-Chief to turn this couplet into a reality, and by saying,

"Esteemed Pasha, you have brought a Kemalyeri into being in Çanakkale and that Kemalyeri has saved İslam, saved the capital, and protected the nation from a disaster through which it would sustain in the First World War. Esteemed Pasha, you will bring a Kemalyeri into being in Anatolia and many others will perish before it."

Mustafa Kemal Pasha's deeds in Çanakkale were being emphasized and the confidence and the commitment in the struggle for existence that took place in Anadolu was being referred to and it was expressed that the enemy will approach, dissolve and be crushed.

In his statement on the state of affairs in İstanbul with His Honor (Mustafa Kemal Pasha) on April 27 1336 (1920), Tuesday, where he told the government in İstanbul that the English would make peace with the nation and the nation was in their hands, Fevzi Pasha (Kozan) expressed his hopeful view for the future by saying;

"...means 'slaughter one another, become weak, become helpless and we may invade Anatolia and enslave you without a scratch to any Englishman'.The English will fall into a great delusion in this matter as they were mistaken in other affairs such as the attack on Çanakkale".

Çanakkale Combat was a step combat where Turkish nation lost thousands of literate children on a narrow land named Gelibolu Peninsula, after which the lack of trained person was felt, which is remembered in the death or life struggle of the nation, which caused pride and which was most referred in Grand National Assembly of Turkey and to determine the perception of this victory.

Çanakkale, one of the fronts in the First World War where the Ottoman State battled which happened fully in Turkish land and the legendary giant called the sick recovered and shaped the psychology of the Turkish nation

and created a conscience of homeland and paved the way for the National Sworn to be determined later.

The politicians from each corner of the homeland sent to the Assembly and their speeches and attitudes in the Assembly directed the activities, current situation of homeland and its future under the conditions of the era, Çanakkale Combat was subjected to certain discussions and assessments and kept in hopes and expectations for the future.

The fact that Çanakkale defense was a historical value and life for any nation and enlivened the nation in order to enable it survive in the future despite having nothing was expressed with the following words: *“millions of our martyrs there wrote the right of life of this nation in the history justly and this nation shall live forever ... let them eliminate a nation that wants to survive if they can”* and it was said ; *“...we will be Bolshevik, evil or Chinese if necessary and we shall live definitely”* in order to survive in an unlucky era when ancestors, sisters, everything that may be deemed valuable may be in question;

“While we were defending our right to live, we rely on both our own law and the act of a huge world, a national act. ...When Russian Tsardom was a great ruling, they accepted an eagle with two heads as a symbol which they inherited from Byzantium. ...If we would adopt a symbol we should adopt a symbol of lion with two heads. We have two powers: a hundred million Turks and 800 million Muslims shall guide us. ...We shall struggle forever relying on those gross powers. I think that a nation who experiences Çanakkale neither dies nor is captured”

With the above expressions the elements of determination and reliable elements for resisting Entente soldiers were specified.

It was further specified that upon İnönü defeat of occupying powers, Çanakkale Combat restarted and there were Çanakkale heroes not only in İnönü but also in every corner of Anatolia;

“...in a time after now when they attempted such a thing they will not only see an army of Çanakkale heroes to encounter them but also a nation that emerges everywhere as a whole. This army which made the experiences of the General War its guide assigned all its experiences to the armies of Grand National Assembly as it was the case with all materials maturely.”

With the above words the self confidence of Turkish Nation and continuity of Turkish army was revealed.

“If it is necessary to build monuments in order to confirm heroism of Turks one should build monuments everywhere” With those words it was stated that Turks created a real monument in Çanakkale and the biggest monument was unlimited page of its history.

“In Çanakkale land there is a Mehmed. In Dumlupınar there is a Mehmed. In Sakaryada there is a Mehmed. In İnönü there is a Mehmed. Within the history there is a Mehmed. In the atmosphere of this

assembly there is a Mehmed. ...You can see this Mehmed in the personality of this chief, other chief, that craftsman, or in the personality of the entire country if you like. But when you say Mehmed it is the spirit of that Mehmed who brought these days, these achievements, those treaties. It is the origin. ...Mehmed with bayonet, who became dust in the sky and earth in the shield. Mehmed who melted as water boiling in the sea. Soldier Mehmed, Sailor Mehmed, Officer Mehmed, Turkish History Mehmed, we are here after you and you will be here after us, again there is Mehmed”

With those sentences it was expressed that Mehmet’s spirit shall always exist and the eternal existence of Turkish nation was revealed.

Çanakkale Combat was given significant meanings and this meaning and perception became a reference particularly in National Struggle era for TBMM.